

MÚZEJNÉ STARINKY

Občasník Múzea Janka Kráľa v Liptovskom Mikuláši

jún 2006

Orol

(úryvok)

*Mat' moja drahá, môj všetok zlatý svet,
uznávam tvoju materinskú radu:
milý je domček, milá je rodina,
v cudzine žiadnej prítulky nedajú
doma je pokoj, v svete búrky budú -
ale darmo je: kto proti osudu?*

*Nie mne súdené v domácom pokoji
časy prežívať života tichého,
napájať dumkou starodávnych časov
dušu pri ohni času večerného,
nie mne súdené žiť v tichej doline:
osud môj rastie v šírej pustatine!*

*Zafúkol vietor ponad háj zelený,
kníse sa javor ponad brezy, bory,
kníse sa, kníse, chýli sa ľahučko,
háju tichému orol prehovorí:
„Milý tvoj pokoj, hájiček zelený!
Každá halúzka s mocami divnými,
keď šumie, šumie, prebúdza dumania,
ktoré zhasli s časmi dávny
šumie, nešumie - tak je srdcu milo,
ako by sa dačo ale ako snilo.
Oj, zelen, zelen, hájiček zelený!
Okolo mňa sa chmáry čierne vajú,
zponad mňa, zpopod mňa hromy vyvierajú,
ja letím, letím, kým ma nezabijú.
Ja strechy nemám, ja kde sadnúť nemám,
hrom mi ukáže miesto, kde ležať mám.
Okolo mňa sa chmáry, hromy vajú,
ja letím, letím, kým ma nezabijú...“*

Janko Kráľ - Lipták rodom

Od smrti „patrona“ nášho múzea uplynulo 130 rokov

Podľa matriky sa narodil 24. apríla 1822 vo Svätom Mikuláši na Juraja (v Liptove sa zvykne hovoriť na *Dzíra*, či *Ďura*) rodičom mäsiarovi a krémárovi Jánovi Kráľovi a matke Žofii, rodenej Šlachtovej - zemianke z Vrbice. Rodostrom básnika z otcovej i matkinej strany je veľmi zaujímavý, dnes si však chceme pripomenúť 130. výročie básnikovej smrti - zomrel v Zlatých Moravciach ako výpomocný prisažný pravotár 23. mája 1876. Ideály Jankovi Kráľovi zanikli v mrakoch absolutizmu, no v jeho veršoch zostali. Tak ako nepokojný duch, sociálne cítenie, jeho viera a nádeje. pripravila -dfj-

Richtári

Richtárčili v Liptovskom Svätom Mikuláši, či jeho volakedajších častiach Vyšnom Huštáku a Vrbici koncom 19. a v prvej polovici 20. storočia. Akí boli? Čo o nich vieme? Ich úsilie a rozhodnutia sa podpísali na tej podobe Liptovského Mikuláša, ktorá už dávno odišla do histórie, no časť ich diela pretrvala v rôznych podobách – stopy po nich nájdeme v archívoch, múzeách, knižniciach, skrývajú ich v sebe navonok anonymné domy, školy, továrne, alebo tabuľky s názvami ulíc.

Jozef Kováč

1831 – 1898

richtár Vyšného Huštáku v rokoch 1885 – 1893

Svojrázny obyvateľ Vyšného Huštáku z rodiny po niekoľko generácií garbiarskej. Remeslu ostal verný, neobišla ho ani tradičná vandrovka po Európe, aby skúsil ako inde vyrábajú kože, i aby sa zdokonalil v nemčine i maďarčine. Možno vtedy objavil svoju lásku k cestovaniu, poznávaniu ďalekých krajov. Otcova choroba ho už v mladom veku doviedla k úlohe majstra v rodinnej garbiarskej firme. A keď sa jeho sestra Anička v roku 1855 vydala za garbiara Ondreja Stodolu, boli položené základy budúcej Prvej severouhorskej továrne na remeň Kováč a Stodola. Vzmáhajúce sa remeslo, ale i veľké poľné hospodárstvo a slobodný život starého mládenca vytvorili pre Jozefa Kováča zázemie, ktoré mu umožňovalo venovať sa mnohým (i nezvyčajným) aktivitám... Jedna z nich mala v súvislosti s históriou výsadné postavenie: Jozef Kováč si začal „Páne 1855 31. januára“ písať denník – zapisoval do neho celých 43 rokov – zachytil takmer polstoročie života Stodolovie rodiny, Huštáku, Svätého Mikuláša – s klebietkami, názormi, hospodárskymi údajmi, opismi počasia, radostnými i smutnými udalosťami, so svojimi postojmi k nim, kritikou... Denník prepísaný a okomentovaný Rudom Brtňanom nazvaný Kováč svojho nešťastia je malou mikulášskou kronikou druhej polovice 19. storočia.

Práve z nej sa dozvedáme o aktivitách a zásluhách Jozefa Kováča. V mladosti bol náruživým divadelníkom, hercom, režisérom, uvádzačom, pokladníkom, kronikárom... postupne však ochotníčenie zanechal a venoval sa rozvoju dielne a fabriky, synovcom, pribúdali mu nové funkcie v cirkvi, ale aj vo Vyšnohuštáckej šporiteľni, kde bol viac ako dve desaťročia revízorom. V roku 1885 bol vyvolený za vyšnohuštáckeho richtára a vo funkcii vydržal až do spojenia Vyšného Huštáku so Svätým Mikulášom. Každá oblasť jeho činnosti našla svoje miesto i v zápiskoch. Keďže majú takmer 500 strán, možno z nich citovať len útržky ...

1860 V Mikuláši bolo 50 rodín mešťanov, ktorým sa posielali oznámenia, či programy divadelného predstavenia, 40 ich bolo na Vyšnom, 16 na Nižnom Huštáku, 18 vo Vrbici, ba posielali sa aj 10 židom a pre celé okolie od Ružomberku po Hybe a Vážec mohli tlačiť pozvánky do 240 kusov (viac ľudí sa v ani jednej miestnosti v Mikuláši ani nezmestilo).

1878 V septembri hrýzol Jozefa nepokoj a hrýzli ho aj mrle, takže sa 19. septembra pohol o ôsmej večer železnicou na dávno plánovanú cestu. Nechal remeslo tovarišom a sám ako palec precestoval celé dva mesiace... Aj po rokoch spomínal na cestu „cez Nemecko, Holandsko, Švédsko, Norvégsko, Hamburk, Nizozemsko, Anglicko, Francúzsko, Taliansko, Švajčiarsko a Viedeň a tak domov – a to mne je ešte i dnes celá pekná tá cesta, mnoho premnoho pekného a zvláštneho som videl a strovil som veľmi málo! Nuž a čo by som mal dnes z toho, keby som bol dobre jeu a dobre piu, v nocach sa zabávau... Hoci luterán – nenechal si ujsť audienciu u pápeža: Obliekli sme sa teda dľa predpisu a svätopeterským námestím šli sme do Vatikánu. Tu kráčali sme

dlhým radom izieb až do krásnej, obrazmi ozdobenej predsieni. Nato stráž pustila nás do veľkej dvorany, kde na stolci červeným damaškom potiahnutom, ktorý mal podobu trónu, sedel jeho Svätosť pápež Lev XIII. v jeho oku spočívala milosť a na tvári vládca. I pokľakli sme na kolená a on vystríc svoju ruku k pobozkaniu, dal nám svoje požehnanie. V Turine navštívil i zostarnutého Lajossa Kossúta a porozprával sa s ním.

1880 Kto včera umreu, môže mu dnes ľúto byť, že nedočkal dnešného dňa – utešene – ticho – ani obláčka – ale zima hrozná!“ Zapísal si Jozef Kováč do denníka na svoje meniny 19. marca .

1884 Po veľikánskom ohni (1883) videl, že musí zasiahnuť do rodinnej budúcnosti a prestať ručne trocháriť. Synovec Jožo bol už ženatý a bezmála tridsiatnik, garbiar telom dušou, on bezdetný chcel s týmto synovcom a švagrom starým Ondrišom Stodolom založiť – tak ako vo svete vidal – veľikánsku fabriku garbiarsku a pretekať sa s Lackovcami, Hubkovcami, Žuffovcami a ostatnými garbiarmi. Vystavme spoločne veľkú fabriku! Máme z čoho a je pravý čas. Oheň nás iba trochu pošteklil, nevyhoreli sme tak ako druhí, škodu nám nahradila asekurácia .

1885 Dnes 17. Juni 1885 vyvolený som jednohlasne za Richtára – stal sa jedným zo štyroch richtárov – vyšnohuštáckym či vrbickohuštáckym a mal pod sebou viac obyvateľov ako Svätý Mikuláš s Nižným, či Mikulášskym Huštákom.

1885 Vežu (ev. a. v. kostola) domúrali až 4. júla, položili na ňu konečný kameň a urobili „glajchu“ a bola oslava a radosť veľká. Glajchu na vežu niesli Kováč (ja i ako ja, i ako richtár) so synovcom Emilom Stodolom, Milošom Pálkom, seniorom Baltikom a Kolomanom Kostelným. Kurátor Jurko Lacko a palier prečítali reč, Baltík rečnil, murársky majster podľa starého zvyku vypil pohár vína a zhodil pohár nadol, slovom vežu pokrstil. Ozvala sa strelba z mažiarov požičaných zo Smrečian, lebo v Mikuláši im mažiare katolícky kňaz nechcel požičať.

1889 Aby nemal okolie také pusté – samý štrk a blato – dal richtár Kováč na Huštáku vysadiť bez jedného 60 stromkov, ktoré mu poslal kominár Alexy z Lučenca a Janko Pravdoluha Bella, vtedy učiteľ v Békesskej Čabe... Pred svojím domom si Kováč zasadil dva gaštany. Stromy chránili proti prachu, prudkému slnku i proti ohňu.

1892 Stál ako na stráži, aby jeho Hušták nesplynul s Mikulášom, aby železnica z Ružomberka nešla ani do Korytnice a najmä nie do Kubína, (lebo by to vraj bola skaza Mikuláša) a Ružomberok by zas veľký narástol. Skôr bol za železnicu z Mikuláša cez Smrečany a Žiarskou dolinou do Zakopaného a z Lehoty cez Malužinú a Boce do Zvolenskej stolicy.

1894 Keď ujčekovi Kováčovi richtárska sláva po spojení Huštákov a Mikuláša zapadla a nemal už komu rozkazovať, zastúpil ho v úrade synovec Jožo ako vicerichtár (zástupca Žida richtára Steinera Manóva).

1898 Dokonal údajne 23. decembra 1898. Deň pred Adamom a Evou, deň pred Štedrým, či Dohviezdnym večerom. Nedožil ani 67 rokov.

Podľa rukopisu Ruda Brtňana: Kováč svojho nešťastia.

Foto: Archív MJK

Ján Vrlík

1838 – 1898

richtár Vrbice v deväťdesiatych rokoch 19. storočia

Málokto, kto prechádza Vrlíkovou ulicou v Liptovskom Mikuláši vie, podľa koho ju pomenovali a prečo. Starí Vrbičania dodnes medzi sebou volajú ulicu vedúcu k mostu cez Váh v smere do Iľanova a Ploštína po starom – Sihotí. Ján Vrlík nebol spisovateľ, ani politik, jeho podobizeň sa nezachovala... A možno by sa nebolo zachovalo ani jeho meno v názve ulice, nebyť nešťastného požiaru 17. decembra 1898. Tento na ohne vo Vrbici „bohatý“ rok sa „zaklúčil na desný spôsob: Ján Vrlík, bývalý senátor, za tri roky aj richtár a vždy vynikajúci člen tak obecného ako aj gazdovského výboru, z tých najlepších občanov a

Obecný (bývalý Vrlíkovský) dom vo Vrbici a Zbierka začiatkom 20. storočia. Archív MJK

cirkevníkov jeden, muž pri šesťdesiatich letách života ešte v úplnej sile a zdravý, keď z Mikuláša od Petra Augustíny, kam v záujme obce jednať sa bol vybral, leskom ohnivej žiary pudený bez popadnutia ducha dobehol domov pred svoj v plnom plameni stojaci dvor, či ľakom dojatý a či akou inou navyzpytateľnou náhodou zronený temer bez slova klesnul na zem a odnesený do izby za pár okamihov vypustil ducha... Veriť sme nechceli túto strašnú skutočnosť. Starena manželka do sedemdesiatosem ročná div že znesla takúto ukrutnú ranu, keď ju rieť možno kvitnúci manžel, ktorý si ešte veľké úlohy predkladal, bez zanehania potomstva tak razom tu nechal opustenú, samú ako palec. Nemohli sme veriť, že ten, ktorý naše obecné schôdzky svojou originálnou a miernou opozíciou vždy obodril, obživil, od ktorého sa v obci, cirkvi, vo verejnosti ešte všeličomu úfali, už viac nevkróčí medzi nás. ...Bol nie všedný človek, on mal veľké vlohy a pri tom účinnosť neúnavnú. Z chudobného chlapca doviedol svojou vlastnou silou na stupeň poprednejšieho občana, ...ako človek bol srdca dobrého, kde len možno podal každému pomocnú ruku.“

Náhla smrť popredného občana, nenechala obecný výbor ľahostajným. Obec sa ujala zronenej vdovy Zuzany Vrlíkovej a podobrali sa finančné veci jej manžela, ktorý nestihol splatiť pôžičku na novopostavený dom, do poriadku priviesť. „Z vďaka za tieto preukázané bezzištné služby, i že nebohý vždy prizvukoval nehať po sebe pamiatku v obci i v cirkvi ... umienila si vdova štedrou rukou tak v obci, ako aj v cirkvi založiť manželovi pomník dlhotrvajúci.“ Súhlasila s výhodným odpredajom nového, ešte nie celkom dokončeného domu (pri požiaru zhoreli

len hospodárske budovy) obci Vrbica, s tým, že obec sa o ňu postará vyplácaním doživotného dôchodku. Dom s poschodím postavený v roku 1895 v hodnote asi 7000 zlatých predala obci za 2000 zlatých. Za to bola obec povinná odpredávajúcej a jej manželovi postaviť na hrob pomníky a vdove platiť ročný dôchodok 200 zlatých. Zuzana Vrlíková, rodená Kujan zomrela v apríli 1904. Vrbica prvýkrát v niekoľkostoročnej histórii mala obecný dom – prízemné priestory prenajala obchodníkom Samuelovi a Simonovi Rauchwergerovcom, na poschodí získala prepotrebný priestor pre notára. Dom stojí dodnes severne od Zbierky. Ulicu od neho až po Váh nazvali Vrlíkovou.

Z Protokolu obecného výboru obce Vrbica od 30. júna 1898 do 28. 12. 1907. Štátny archív Bytča, pobočka Liptovský Mikuláš.

Ján Volko

1867 – 1920

richtár Liptovského Sv. Mikuláša v rokoch 1899 – 1920

Činorodý richtár pochádzajúci z rodiny nižnohuštáckeho remeselníka – mäsiara Adama Volku a Márie rodenej Stodolovej. Hoci miestne školy úspešne ukončil a tešil sa na ďalšie štúdiá

Richtár Ján Volko s manželkou a deťmi. Archív MJK

– neboli mu dopriate. Po predčasnej smrti otca, na matkino naliehanie sa musel ujať mäsiarstva. Zabíjania sa však nikdy osobne nezúčastňoval, nedovoľovala mu to jeho povaha. Po matkinej smrti mäsiarstvo zanechal. Oženil sa a s Margitou Kohlerovou, dcérou dobšinského lekára, mali osem detí. Ako tridsaťdva ročný sa stal richtárom Liptovského Sv. Mikuláša a bol ním až do svojej smrti. Za roky jeho richtárstva sa mesto rýchlo menilo. Už prvé roky vo funkcii venoval v mnohých smeroch prevratnému zavádzaniu elektriny do mesta – popri jej využití v priemysle, pomohla rozsvietiť i mikulášske ulice. „Namiesto biedneho osvetlenia ulíc petrolejovými lampami, nastúpili veľké uhlíkové elektrické oblúkové lampy a svetlo v meste nevidané.“ V roku 1908 dal Adam Volko cez celé mesto urobiť novú cestu. Stará štrková „makadamka“ od neskoršieho sirotinca po starú poštu (oproti Tranosciu) a od terajšej budovy sporiteľne až po palúčanský most bola vydláždená bazaltovými (čadičovými)

kockami a vozovka cez námestie bola vybetónovaná bazaltovou drťou. Z iniciatívy Jána Volku bola postavená i mestská bijareň, vykonal prostriedky na stavbu štátneho gymnázia – „*pamätám sa, že otec chodil do Pešti raz do mesiaca, kým stavbu gymnázia vymohol. Raz doniesol z Pešti na stavbu peniaze v množstve asi 300 000 uhorských korún a či zlatých, rozložil ich po stole a my deti sme ich obdivovali.*“ (spomienka dcéry Vilmy) Pričinil sa o výstavbu textilnej továrne zvanej Klingerka, štátnej meštianskej školy, materskej školy a štátnej ľudovej školy – vtedy (1905) vznikla dnešná Školská ulica. Ďalšie plány na zveľadenie mesta – vybudovanie vodovodu z Demänovskej doliny, hotela, divadelnej dvorany z budovy Čierneho orla ...neboli realizované, plodný život Jána Volku ukončila smrť v roku 1920. To, čo začal, však nezadržiateľne pokračovalo, aj zavádzanie elektriny: „*Okolie, ktoré má elektriku z vodnej sily pochádzajúcu, je krajom šťastným. Tento elektrický prúd je tak lacný, že nielen priemyselné podniky ženu svoje stroje elektrikou, ...ale aj hospodári všemožne využijú lacnú silu ...Rezanie sečky, sekanie burgundie, mlátenie, osievanie, ba ja dojenie kráv sa primeranými, elektrikou hnanými prístrojmi deje... V mestách by sa elektrikou žehliť, variť, ba aj izby kúriť dalo...*“ (napísal Republikán 7. novembra 1920, týždeň po smrti Jána Volku).

František Klimeš

1875 – 1961

starosta Liptovského Sv. Mikuláša v rokoch 1928 – 1939

V časoch, keď František Klimeš mal možnosť, čo aj v ťažkých podmienkach, rozvíjať svoje aktivity, stretávame sa s jeho menom pri mnohých, pre históriu Liptovského Mikuláša dôležitých udalostiach. Tie časy, keď sa rodák z moravského Tovačova stal Mikulášanom a odovzdal svojmu mestu najplodnejšie roky života a množstvo síl, môžeme datovať približne do rokov 1903 – 1945. V roku 1903 prišiel do Mikuláša zo Salvovej tlačiarne v Ružomberku. Prostredie poznal, v mestečku pôsobil už predtým pri zakladaní pobočky ružomerskej firmy. Na podnet Jura Janošku, zakladateľa vydavateľstva Tranoscus, ktoré krátko, po vzniku v roku 1898 potrebovalo kvalitný kníhtlačiarsky podnik, založil so spoločníkom Milanom Pivkom firmu Klimeš a Pivko. Po troch rokoch sa osamostatnil. Odtedy bolo možné nájsť nápis *Vytlačil František Klimeš v Liptovskom Sv. Mikuláši* na titulných stránkach mnohých kníh, časopisov, reklamných tlačí, pozvánok, trúfol si i na farebné reprodukcie výtvarných diel. Produkoval grafikou, materiálom, no najmä obsahom veľmi kvalitné tlače. Hoci pôvodom spoza hraníc Slovenska, agitoval za slovenských kandidátov na poslancov, tlačil diela slovenských autorov dokonca v samostatnej edícii Slovenská knižnica v dobe, keď národnostný útlak zo strany Uhorska vrcholil. V práci nepoľavil ani v časoch slobodných, naopak, svoje aktivity rozširoval - stál pri zrode časopisu Krásy Slovenska (1921), Družstva Demänovských jaskýň (1927), patril k ústredným činovníkom telocvičnej jednoty Sokol, od roku 1928 bol starostom Liptovského Sv. Mikuláša. Mesto i jeho zásluhou opeknelo, presadzoval a podporoval pokrokové novoty – kanalizáciu, prvé vyasfaltované cesty, kládol dôraz na rozvoj kultúry, turizmu, športu a to i napriek hospodárskej kríze. Od roku 1931 bol predsedom Slovenskej sekcie Zväzu kníhkupcov a nakladateľov. Koncom dvadsiatych rokov zveril František Klimeš kníhtlačiareň svojim odchovancom, bratom Michalovi a Matejovi Rázusovcom, v roku 1933 sa stali jej majiteľmi. Klimeš si nechal kníhkupectvo na námestí, ktoré viedol až do znárodnenia v roku 1950.

Odchod do ústrania prišiel s nastupujúcou totalitou v roku 1939. Jeho neslovenský pôvod, slobodné a nezávislé myslenie, tvorivosť, podnikavosť, ústretovosť, láskavosť ... boli v rozpore s obidvomi, tesne za sebou nasledujúcimi totalitnými režimami. Udalosti sa valili v rýchлом slede - ukončenie starostovania v roku 1939, vojna, frontovými bojmi zničené kníhkupectvo v roku 1945, jeho náročná obnova, znárodnenie ...to všetko prispelo k tomu, že starnúci František Klimeš postupne upadal do zabudnutia – najmä oficiálneho. Ti, ktorí ho poznali, nezabudli na jeho pracovitosť, obetavosť, odbornosť, precíznosť, no najmä na jeho krásny vzťah k ľuďom, či už k zamestnancom svojej tlačiarne, alebo k obyvateľom svojho mesta: „*Narodila som sa a vyrastala na starom Obecnom úrade na Námestí osloboditeľov, kde sme bývali v služobnom byte, lebo otec bol doručovateľom a bubeníkom obce. Tá druhá funkcia sa mi veľmi páčila, lebo som ako malý drobec vždy chodila za ním a na každej zastávke, až kým vyšiel na Vyšný Hušták, stála v strapci ľudí, ktorí ho obkolesili, aby si vypočuli miestne správy ...Pán starosta Klimeš bol môj miláčik. Doslova a do písmena. Chodil na Obecný úrad, vždy sa u nás pristavil a vlúdne sa mi prihovril, mal krásny kontakt s ľuďmi a „bral vážne“ aj deti. Každé Vianoce som od neho dostala nejakú knižočku, ktorú vo svojom nakladateľstve vydal a hodila sa pre môj vek. Hlavné však bolo, že vždy do nej napísal krasopisne Martuške Kolárovi – ujo Klimeš. Ako úplne prvú som dostala Hore grúňom, dole grúňom od Márie Rázusovej-Martákovej s ilustráciami Jaroslava Vodrážku, keď som začala chodiť do školy, na nej som sa naučila čítať ...poslednou knižkou, ktorú som od uja Klimeša dostala bol Verneov Pätnásťročný kapitán ...*“ (Z listu pani Marty Toningerovej, jún 2002).

František Klimeš zomrel v ústraní 7. mája 1961, pochovaný je na Vrbičkom cintoríne v Liptovskom Mikuláši, od roku 2002 nesie jeho meno ulica v Palúdzke.

Podľa archívnych dokumentov, korešpondencie a dobovej tlače spracovala Ľubica Rybárska

František Klimeš v Demänovskej jaskyni s vnukmi Tomáša G. Masaryka. Archív MJK

Mestský dom

V časoch dávnomínulých, približne až do konca 19. storočia, malé mestečká ako Svätý Mikuláš, nemali mestské domy – radnice. Tie boli vymoženosťou bohatých väčších miest. V Mikuláši, ako aj vo Vrbici či Huštádoch sa mestská, resp. obecná kancelária celé storočia nachádzala v dome práve „vládnuceho“ richtára. Podľa archívnych dokumentov, až v roku 1875 získalo mesto na tento účel dom na námestí a to výmenou za dom na Mikulášskom Huštáku. Táto „čarúňková“ zmluva bola uzavretá medzi mestečkom Liptovský Svätý Mikuláš na čele s richtárom Jozefom Sternom a Ľudovítom Ballom s manželkou Hermínou. Ballovci však museli mestu doplatiť 5 500 zlatých. Mestský dom stál (dodnes stojí) na severnej strane námestia, pomerne nenápadne, v rade s ostatnými meštianskymi domami. Pred rokom 1885 prešiel stavebnými úpravami. Slúžil ako mestský i ako notársky úrad až do šesťdesiatych rokov 20. storočia, keď sa presťahoval do novej budovy MsNV. Nezasvätení a cudzinci často pokladajú za mikulášsku radnicu bývalý stoličný dom, neprehliadnuteľný v strede námestia.

Podľa informácií Dr. Petra Víteka spracovala Ľubica Rybárska

Viete, že 14. 10. 1895 sa konal v mestskej kancelárii prvý civilný sobáš (dozvedeli sme sa z rukopisu Ruda Brtáňa Kováč svojho nešťastia)?

Mikulášske námestie s mestským domom začiatkom 20. storočia. Archív MJK

História v listoch: Preťažený mestský šofér

Už pred sedemdesiatimi rokmi mal Mikuláš mestského šoféra. O tom, že to nemal v práci jednoduché, svedčí i jeho list mestskému zastupiteľstvu, ktorý dodnes uchováva v mikulášskej pobočke Štátneho archívu Bytča.

Obecná Rada v Liptovskom Svätom Mikuláši

Dolepodpísaný úctivo žiadam, aby mi bola určená služobná doba a doba odpočinku. Svoju žiadosť odôvodňujem nasledovne: Jako mestský šofér je mojou povinnosťou v letnom období kropiť ulice, v zimnom období odstraňovať sneh z ulíc a v páde potreby

odvážať stavebný materiál s mestským nákladným autom. Taktiež musím všetky stroje v poriadku udržiavať. Jako hasič z povolania som povinný byť v hotovosti celý deň i noc a motorové striekačky v poriadku udržiavať. Veľmi často sa ale stáva, že, hlavne v nedeľu, obdržím rozkaz k vykonávaniu jednej služby (kropenie ulíc) a súčasne z druhej strany dostanem rozkaz vykonávať druhú službu (napr. hasičské cvičenie). Alebo stáva sa, že v letnom období vozím celý deň na nákladnom aute materiál na stavbu ulíc, je mi vyčítané, že nekropím ulice. Pretože dve služby naraz robiť nemôžem, som často napomínaný z jednej lebo druhej strany, že svoje povinnosti nekonám riadne. Ako doklad o tejto mojej činnosti môžem preukázať svoj pracovný denník. Prosím Slávnu Obecnú Radu, aby v tejto veci zjedнала nápravu.

Znamenám sa v hľbokej úcte
Matej Klímo

Lipt. Sv. Mikuláš, 10. III. 1938

Mikuláš v roku 1926

Pred osemdesiatimi rokmi riešilo obecné zastupiteľstvo na čele so starostom Jozefom Stodolom problémy s mestskou kanalizáciou, vodovodom či reguláciou Moyzesovej ulice. V meste vládol čulý stavebný ruch. Pred dokončením bola budova finančného riaditeľstva (dnes sídlo policajtov na Školskej ulici), vydané bolo stavebné povolenie pre zdravotný dom Čs. Červeného kríža (sídlom Slovenského Červeného kríža na Kuzmányho ulici). 16. mája bol na mestskom cintoríne, v priestoroch dnešného parku Martina Rázusa pred mestským úradom, odhalený pomník učiteľovi a básnikovi Rehorovi Uramovi-Podtatranskému a o deväť dní neskôr posvätená novostavba evanjelického sirotinca na Janoškovej ulici. Na severnej strane námestia vyrástla reprezentačná budova Tatra Banky (dnešná budova Otex Žilina prenajatá obchodníkovi s lacným čínskym textilom a športovej predajni). Vydavateľstvo Tranoscus začalo výstavbu svojej tlačiarne na Tranovského ulici. V Palúdzke finišovali práce na novom pavilóne pre liečenie tuberkulózy, o ktorý sa veľkou mierou zaslúžil MUDr. Ivan Stodola, vtedajší hlavný župný lekár a veľký bojovník proti TBC.

-ib-

Pohľad na novú budovu nemocnice v Palúdzke. Archív MJK

SAMUEL FISCHER

Berlínsky vydavateľ z Liptovského Mikuláša

Ak sa náhodou niekedy budete túlať nemeckou metropolou a ocitnete sa na Erdener StraÙe v berlínskej mestskej ÷asti Grunewald, potom ur÷ite na jednom z tamojších domov neprehliadnete mramorovú pamätnú tabuľu s portrétnym reliéfom a nápisom:

V TOMTO DOME
ŽIL, PÔSOBIL A SKONAL
VYDAVATEL S. FISCHER
24. 12. 1859 – 15. 10. 1934.

A možno vás osud niekedy zaveje do iného nemeckého veľkomesta – do Frankfurtu nad Mohanom. Ak potom budete prechádzať Hedderich StraÙe, iste vám neunikne, že táto ulica je okrem iného aj sídlom jedného z najrenomovanejších vydavateľstiev v Nemecku: S. Fischer Verlag – vydavateľstva S. Fischera.

Nemusíte však nikam cestovať, aby ste sa stretli s menom Samuela Fischera. Stačí nazrieť do knižnice po vašich starých ÷i prastarých rodi÷och a možno v nej nájdete pôvodné vydania Mannových ÷i Hesseho próz alebo nemecké preklady Ibsenových ÷i Björnsonových diel pod hlavičkou S. F. V. – S. Fischer Verlag. Pritom vám zrejme ani na um nezide, že ten slávny vydavateľ, zakladateľ ešte slávnejšieho vydavateľstva, prežil 15 rokov svojho života v meste, ktoré je dnes naším domovom.

Samuel Fischer sa narodil v rodine židovského obchodníka Karla Fischera a jeho manželky Míny, rod. Ullmann, ako ich piate (a posledné) dieťa. V tom ÷ase už teda boli na svete všetci jeho súrodenci: Joseph (1851), Nelli (1852), Ernestine (1853) i Moritz (1857). Že sa Samuel Fischer narodil vo vtedy hornouhorskom Liptovskom Svätom Mikuláši, o tom niet pochyb. Sporný sa zdá byť len jeho dátum narodenia. Všetky dostupné zahraničné zdroje (vrátane spomínanej pamätnej tabule na Fischerovom berlínskom dome) v tejto súvislosti uvádzajú 24. december 1859. Archívne záznamy (druhopisy matrik mikulášskeho rabinátu z rokov 1827 – 1895, nachádzajúce sa v bytčianskom štátnom archíve) však hovoria niečo iné, a síce, že Samuel Fischer sa narodil o celých 13 mesiacov skôr, teda 25. novembra 1858. Nevedno, kedy a za akých okolností došlo k tomuto informačnému posunu, isté však je, že v roku 1859 sa v Liptovskom Sv. Mikuláši a jeho okolí nenarodilo žiadne židovské dieťa s priezviskom Fischer. Ďalší Samuel Fischer prišiel na svet až v roku 1862 – avšak v Ružomberku, v inej židovskej rodine. V rovnakom ÷ase ako náš „Sami“ Fischer žili v Liptove ešte minimálne dvaja jeho menovci (v Ľubeli a Ludrovej), obaja však boli od neho o generáciu starší.

Tak ako predkovia mnohých ďalších mikulášskych Židov, aj predkovia Samuela Fischera pochádzali z Holešova. Toto moravské mestečko bolo ešte rodiskom jeho otca Karla (1825). A podobne ako väčšina židovského obyvateľstva, aj otec Samuela Fischera sa venoval obchodu. Nevieme presne, s čím obchodoval, s istotou však môžeme povedať, že sedemčlenná rodina Karla Fischera nepatrila medzi tie zámožné. Dokazuje to ďalší archívny

dokument: súpis pozostalosti po Karlovi Fischerovi, vyhotovený 1. októbra 1879, teda mesiac po jeho smrti. Vyplýva z neho, že po splatení dlhov za lekára, lieky, pohreb a náhrobný kameň rodine po nebohom nezostalo prakticky nič.

„Sami“ Fischer už v ÷ase otcovej smrti v Mikuláši nežil. Po absolvovaní tunajšieho privátneho židovského gymnázia (v roku 1860 ho v meste založil rabin Samuel Alexander Steiner) v roku 1874 odišiel do Viedne, aby sa tu vyučil za kníhkupca. Popritom si vo večerných kurzoch dopĺňal i obchodnícke vzdelanie.

Koncom 70. rokov sa mladý Fischer zamestnal v berlínskom kníhkupectve Huga Steinitza. Hugo Steinitz bol Fischerov rovesník a okrem spomínaného kníhkupectva vlastnil i malé vydavateľstvo, ktoré sa orientovalo na vydávanie cestovných poriadkov, cestovných sprievodcov a humoristických časopisov. V roku 1883 sa Samuel Fischer stal jeho spoločníkom a od roku 1884 vydavateľstvo nesie meno Steinitz & Fischer.

„Sami“ však bol ambicióznejší a mal svoje vlastné vydavateľské plány. Preto sa v roku 1886 definitívne oddelil od Huga Steinitza a 1. septembra 1886 v Berlíne vzniklo nové vydavateľstvo: S. Fischer Verlag.

Hoci spoiatku Fischer vydával predovšetkým knihy zahraničných autorov (Ibsen, Zola, Dostojevskij), postupne sa jeho vydavateľstvo stalo priestorom pre prezentáciu súdobej nemeckej literatúry. V S. Fischer Verlag tak vychádzajú prvé vydania diel takých veľikánov svetovej literatúry ako Thomas Mann, Hermann Hesse ÷i Stefan Zweig. Mannov veľkoromán Buddenbrookovi (1901) pritom dodnes patrí medzi najúspešnejšie tituly v histórii vydavateľstva. A sú to práve slová Thomasa Manna, ktoré nám približujú, aké renomé malo Fischerovo vydavateľstvo medzi umelcami: „*Mal som 11, keď v Berlíne založil svoje vydavateľstvo. O desať rokov neskôr bolo snom každého mladého literáta vydať knihu u Samuela Fischera. A mojím tiež.*“

Fischerova výnimočnosť bola v tom, že svoje vydavateľské aktivity nevnímal len cez ich finančné hľadisko. Pokladal za svoje poslanie podporovať mladých spisovateľov a tým i súdobú nemeckú literatúru. Založením edície Fischers Bibliothek zeitgenössischer Romane (Fischerova knižnica súčasných románov) v roku 1908 sledoval Fischer taktiež ušľachtilý cieľ: v cenovo prístupnej (brožovanej) forme priblížiť obsahovo náročnejšiu literatúru širšej ÷itateľskej obci.

Samuel Fischer zomiera v Berlíne 15. októbra 1934. Nemáme žiadne informácie o tom, ÷i po odchode do Viedne ešte niekedy navštívil svoje rodné mesto. Rovnako nepoznáme ďalšie osudy jeho príbuzných po smrti Karla Fischera. Vieme len, že ešte v októbri 1879 v Liptovskom Sv. Mikuláši žila nielen matka Samuela Fischera, ale i dvaja jeho súrodenci: Ernestine a Moritz. Starší brat Joseph bol už v tom ÷ase v Berlíne, sestra Nelli predčasne zomrela v roku 1866.

Zostáva už len dodať, že vydavateľstvo S. Fischer Verlag prežilo smrť svojho zakladateľa i neľahké vojnové obdobie. Po 2. svetovej vojne a rozdelení Nemecka sa presťahovalo z Berlína do Frankfurtu nad Mohanom, kde ako vydavateľský gigant S. Fischer Verlage, zastrešujúci viacero vydavateľstiev, sídli dodnes.

Na jeho poiatku pritom v roku 1886 stál Samuel Fischer, rodák z Liptovského Mikuláša...

Mgr. Zuzana Nemcová

Reliéfna mapa na Pišútovej ulici a príbeh jej tvorcov

Možno ste si na fasáde domu na Pišútovej ulici (oproti cukrárni Veronika) všimli bronzový kruhový reliéf s nápisom Liptov. Príbeh jeho vzniku odhalila vo svojom liste pani Violeta Walterová z Veľkej Británie. Naše mesto navštívila v auguste minulého roka a keďže zistila, že sa o histórii reliéfu v našom meste veľa nevie, poslala do múzea odpis spomienok svojho strýka Alexandra Goldsteina, autora plastickej mapy Liptova. Dnes žije ako Alexander Gonda v Izraeli.

Alexander Goldstein bol v roku 1943 zaradený v rámci vojenskej pracovnej služby do VI. práporu vo Svätom Jure, kde bolo sústredených 600 mladých židovských mužov. Vytyčovali trasu šúrskeho kanála. Keď sa s priateľom Gabim dozvedeli o plánovanej likvidácii práporu a následnom odsune sústredených mužov do koncentračného tábora v Novákoch, rozhodli sa obrátiť s prosbou na plukovníka Ladislava Bodického. Vedelo sa, že skupina tridsiatich špecialistov, inžinierov a lekárov sa tábora vyhne – bude zaradená medzi civilných zamestnancov vojenskej správy. Priatelia sa pokúsili do tejto skupiny dostať. V prosbe poukázali na svoje predchádzajúce vydarené dielo

– plasticкую mapu, ktorá zobrazovala projekt odvodňovacieho kanála a bola úspešným exponátom na výstave VI. prápor v nasadení v Bratislave, kde ju videl aj nemecký poľný maršal Keitel. Tento argument zapôsobil a obom kamarátom sa podarilo presunu do Novák uniknúť. Namiesto toho boli prevelení do kasárni posádkového veliteľstva v Pezinku. Z bratislavskej kancelárie ministra obranygenerála Ferdinanda Čatloša dostali úlohuvymodelovať plasticкую mapu Liptovských Tatier. „Minister ako liptovský rodák bol na jej prevedení osobne zainteresovaný. Účelom tejto mapy mal byť prehľad dominantných miest pre pešiu turistiku s vyznačením turistických chát a chodníkov k nim vedúcich.“,

čítame v spomienkach autora reliéfu. Alexander a Gabi vytvorili zo sadry dva modely. Generál Čatloš si vybral kruhovú podobu mapy, ktorá mala byť odlíata do bronzu. V pezinských kasárňach na jej zhotovení pracovali od augusta 1943 do apríla 1944. Ako civilní zamestnanci armády sa mohli pohybovať relatívne slobodne, voľný čas trávil obyčajne za múrmi kasárni. V apríli 1944 ich evakovali do kasárni v Trnave, kde model dokončili a vytvorili aj jeho pozitív – formu, podľa ktorej bol v Bratislave zhotovený bronzový odlíatok. Stalo sa tak už v neprítomnosti autorov, lebo po vypuknutí SNP odišli na stredné Slovensko. O priateľovi Gabim pán Goldstein napísal,

že sa stal šoférom v štábe generála Rudolfa Viesta, veliteľa povstaleckých vojsk. Keď štáb pri Banskej Bystrici Nemci zajali, Gabiho zastrelili. O samotnom pisateľovi spomienok nám jeho neter napísala, že prežil väznenie v Sachsenhausene a Buchenwalde. Ako sme už napísali, v súčasnosti žije v Izraeli.

...Spomínam si na trému, ktorá nás pochytila, keď sme začali pomocou špachtlí nanášať prvú vrstevnicu z vláčnej hliny na povrch stola. Tento deň sme uložili tri vrstevnice a obaja sme boli s vykonanou prácou veľmi spokojní. Cítili sme, že sme prekonali psychologickú bariéru, ktorá na nás doliehala v dňoch pred vlastným započatím prác na mape. V tento večer sme sa stretli v jedálni s Dušanom. Vypytoval sa, ako pokračujeme v našej práci. Z netajenou radosťou sme mu porozprávali o našom úspešne zavŕšenom dni. Tu na jeho tvári zažiaril jeho nám už tak známy šibalský úsmev a povedal: „Chlapci to treba osláviť – na zajtra večer vás pozývam do Zámockej vinárne“. Na druhý deň sme pokračovali v našej práci už takmer s rutinou ...

...Od nášho príchodu do Bratislavy uplynul už viac ako mesiac a nikto zo zainteresovaných vrchností neprejavil o nás a našu činnosť ani ten najmenší záujem. Prevádzkový výkres na vyhotovenie vyznačenia ciest, chodníčkov a legendy sme pred niekoľkými dňami ukončili a odovzdali majstrovi zlievárne.

Tento pozorne preskúmal výkres a potom ho uložil do priečinku bez poznámok. Na našu otázku, kedy mieni započat' práce na vylíatí mapy, mykol plec om a povedal: „Weisst nur der Herrgott“ a požiadal o číslo nášho telefónu v kasárni, aby nás mohol upovedomiť o priebehu prác na vylíatí mapy.

Pri rozlúčke ešte dodal, že to môže potrváť dlhší čas, keďže kvôli denným leteckým poplachom bude mať problémy s určením započatia procesu odlievania, ktoré nedovoľuje prerušiť prácu v priebehu vylievania tekuťého bronz u. Sporozumením sme mu pritakávali a rozlúčili sme sa s majstrom. Pri tejto rozlúčke som mal takú predtuchu, že sa už s týmto majstrom nikdy nestretneme a povedal som si pre seba: Tak

mi buď z b o h o m m a p a L i p t o v a a ď a k u j e m t i z a r o k b l a ž e n é h o p o k o j a a š t á s t i a ! M o j a p r e d t u c h a s m a j s t r o m m a n e s k l a m a l a, a l e m a p a m i o s t a l a v e r n á. O d d ň a, k e d' s o m n a p o s l e d y v i d e l j e j s a d r o v ý o d l i a t o k, p r e t i e k l o v D u n a j i v e ľ a v o d y. A ž j e d n é h o d ň a, m n o h o r o k o v p o v o j n e – n á h o d a t a k c h c e l a a s t r e t l i s m e z a z n o v a – m a p a L i p t o v a u ž s b r o n z o v o u p a t i n o u a j a o n i e k o ľ k o r o k o v s t a r š í u ž s p a t i n o u š e d i v o u ...

Podľa autobiografie Alexandra Gondy (Goldsteina)
spracovala Iveta Blažeková

Foto: Ján Svidran

Mikulášska ŽIVENA v rokoch 1920 - 1930

Spolok uvedomelých slovenských žien Živena vznikol 4. augusta 1869 v Turčianskom Sv. Martine s cieľom zapájať slovenské ženy do národného života. Po zrušení Matice slovenskej v roku 1875 ju Živena vo viacerých smeroch nahradila – starala sa o zachovanie „celého chrámu národnej osvety“, hoci jej činnosť úrady neustále obmedzovali. Spolok sa výrazne zaslúžil o rozvoj slovenskej literatúry i o rýchly rast intelektuálnej úrovne a tvorivosti slovenských žien.

V Liptovskom Sv. Mikuláši začal odbor Živeny pôsobiť 13. apríla 1920. Mal 73 členov. Predsedníčkou sa stala Darina Páľková, podpredsedníčkou Marta Kállayová, členmi výboru boli i Mária Friedmanová a O. L. Šťastný. O činnosti odboru v nasledujúcich rokoch informujú výročné správy.

Prvou veľkou úlohou mikulášskej Živeny bolo založenie rodinnej školy, na ktorú vyzbierali 14 078 Kč. Z týchto peňazi zaobstarali pre školu náradie, šijacie stroje, kuchynský riad a stolné náčinie, dali zaviesť elektrický prúd. Ešte v roku 1920 školu otvorili. Okrem kurzov v rodinnej škole organizovali i prednášky o sociálnej starostlivosti, ktoré spojili s hojne navštevovanými čajovými večierkami. V roku 1921 vyslal odbor jednu členku do Prahy na kurz sociálnej starostlivosti a ďalej sa vzorne staral o rodinnú školu, podľa hodnotenia ministerského referenta Dr. Záhradníka – v prospechu prvú na Slovensku. Rok 1922 znamenal v práci Živeny krátku stagnáciu, no už v nasledujúcom roku sa zaktivizoval a pod vedením predsedníčky Želmíry Žuffovej, podpredsedníčky Emy Belnayovej, tajomníka O. L. Šťastného, pokladníčky Marienky Janoškovej a zapisovateľky Márie Uličnej organizoval kurzy šitia šiat a bielizne i varenia. Členská základňa mala 65 členov. Na počesť spisovateľky Terézie Vansovej navčičili a zahráli jej hru Môj Jožko.

V roku 1924 mala rodinná škola už tri ročníky a päť večerných kurzov. Usporiadali prednášku O. L. Šťastného, opäť navčičili divadlo – Ibsenovu hru Hedda Gablerová. Členky piekli pre Červený kríž sucháre, šili bielizeň a prispeli na vianočnú nádielku. Podobne v nasledujúcom roku okrem dvoch prednášok usporiadali vianočnú nádielku kde chudobné deti a mladé matky obdarovali šatstvom, bielizňou a jedlom, urobili aj zbierku pre sirotinec.

V roku 1926 sa konali tri prednášky: Čínsky múr, Švajčiarsko, Ženská otázka a pokrok, divadelné predstavenie od

V. Štecha Tretie zvonenie, v Palúdzke zriadili kurz ručných prác, zorganizovali fašiangový večierok, rozširovali brožúru Nemluvňa, s Červeným krížom pripravili vianočnú nádielku, finančne prispeli jednému študentovi čiastkou 500,- Sk, mladým matkám zaopatrili primeranú stravu. Chudobným žiakom venovali šatstvo a školské knihy, členky plietli teplé pančuchy do sirotinca. Rok 1927 bol poznačený voľbou nových činovníčok – predsedníčkou sa stala Oľga Žuffová, podpredsedníčkou Elena Belnayová, tajomníčkou Marienka Lacková, pokladníčkou Želmíra Páľková, zapisovateľkou Marienka Uličná. Čoraz obľúbenejšie boli prednášky: Ženská otázka (O. L. Šťastný), Pripravujeme nový rod ľudí (Jarmila Šindelárová), Výchova ženy (Miloš Janoška), Leonardo da Vinci a Michelangelo (Dr. Iboľka Lacková), Vývin ľudstva na Marse (Dr. Droppa), Večer veľkých ľudí (O. L. Šťastný), Vitalizmus a mechanizmus v biológii (Karol Klunga). Prednášky (O Japonsku, O malomocenstve) sa konali i popri pravidelných piatkových stretnutiach, kde plietli pančuchy pre mikulášsky sirotinec. S Červeným krížom poriadali večierky, viedli vzdelávacie kurzy, predávali knihy z Matice slovenskej, finančne podporovali študentky, detskej ozdravovni v Železnom darovali bielizeň a perie do hlavníc, do Železného poslali na trovy spolku dve deti na štyri týždne, urobili zbierku na Deň matiek, rodinnej škole venovali 1000 Kč a vyvinuli veľkú snahu o otvorenie vyššej dievčenskej školy v meste. Od roku 1928 bola tajomníčkou odboru Nela Hrianková. Okrem pravidelných stretnutí usporiadali tri prednášky na literárne témy: L. N. Tolstoj (Dr. Bezděková), F. M. Dostojevskij (Dr. Iboľka Lacková), Slovenská poprevratová literatúra (J. Dérer), dve divadelné predstavenia – Stodolova Bačova žena, a List od Somerseta Manghaina, tanečný i fašiangový večierok. Spolupracovali pri výstave Slovenské práce, prispeli na dar priateľovi Slovákov R. W. Setonovi-Watsonovi, aj tento rok uplietli sirotám pančuchy, do Železného poslali dve deti, finančne prispeli študentom aj rodinnej škole. Členky sa zúčastnili kurzu výživy v Turčianskom Sv. Martine. Starali sa o hroby spisovateľov Jonáša Guotha a Gašpara Fejérpataky-Belopotockého. Na pamätnú tabuľu Mikulášanom padlým vo vojne darovali 500,- Kč. V roku 1929 mal spolok už 81 členov vo vzdelávacom, sociálnom a zábavnom krúžku. Za nové revizorky zvolili Irenu Launerovú a Vieru Profantovú. Konala sa prednáška Ľudovíta Schatza Válka a plyn, divadelné predstavenie hry Ivana Stodolu Čaj u pána senátora, finančne prispeli rodinnej škole, študentom, na stravu chudobným deťom, šatstvom sirotincu. Slávnostné valné zhromaždenie Živeny sa konalo v prítomnosti Dr. Alice Masarykovej, dcéry prezidenta T. G. Masaryka. Oľga Žuffová a Marienka Lacková (Jurkova) sa zúčastnili na medzinárodnom kongrese za volebné právo žien v Berlíne a v Pešti. Prehovorili tam v mene Sloveniek, hájili ich práva medzi ostatnými národmi a hovorili o verejnej činnosti Živeny. S takmer nezmenenou členskou základňou a tromi krúžkami pokračoval odbor i v roku 1930. Opäť nezabudli na divadlo (Na zaprenou od Anny Sedláčkovej), ples, prednášky Romain Rolland, Remarque, Výchova detí (Dr. Iboľka Lacková), O budhizme (Marienka Lacková), Masaryk o ženách (Oľga Žuffová), ani na vychádzku do Demänovských jaskýň s vrútockým a martinským odborom... Finančne prispeli rodinnej škole, na stavbu Národného domu v Turčianskom Sv. Martine, na slovenskú diakoniú, študentom, chorým, do detskej ozdravovne poslali dve deti. Zúčastnili sa pri organizovaní Dňa matiek. Odporučili založiť nový odbor Živeny v Liptovskom Hrádku.

Mgr. Anna Šmelková

Do zotavovne v Železnom posielala Živena každý rok dve deti z chudobných rodín. Archív MJK

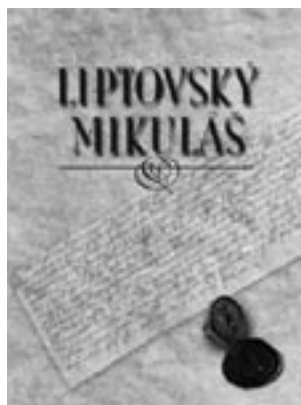
Pavol Gallo: PAMÄTI

SAPAC s. r. o. Bratislava 2004
Spomienky vrbického rodáka, školského a osvetového pracovníka Pavla Gallu (1884-1964). Čitateľa zaujmú opisy života v rodine vo Vrbici, v Liptovskom Sv. Mikuláši z čias autorovho detstva, rokov štúdií, prvej svetovej vojny, náročnej práce v školstve na východnom Slovensku, až po jeho odvolanie z funkcie škôldozorca v období prvej československej republiky. Pamäti dopĺňajú fotografie a dokumenty.

Peter Vrlík – Peter Vítek: Z LIPTOVSKÉJ TRUHLICE

Typopress s. r. o. Liptovský Mikuláš 2004.

Rozsiahla zbierka povestí z Liptova sústredených v kapitolách: *Vrchy, doliny, potoky, dediny – Po liptovských hradoch – O vojnách a hrdinoch – Za pokladmi Liptova – O kráľovi Matejovi spravodlivom – Pozbojníckych chodníčkoch – Po liptovských pasienkoch a salašoch – Liptovom dolu Váhom – O liptovských Cigánoch – Veselé príbehy liptovské.* Každú kapitolu i celú publikáciu uvádza fundovaný historický komentár z pera Petra Víteka a tak je knižka zároveň i malou „učebnicou“ dejín Liptova. Ilustrovala ju Jana Talapková.

Ferdinand Uličný a kolektív: LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ

Pre Mesto Liptovský Mikuláš vydalo CREDO Bratislava 2006. Pri príležitosti 720. výročia prvej písomnej zmienky o Liptovskom Mikuláši vychádza dosiaľ najrozsiahlejšia monografická práca o meste. Pod vedením historika, profesora Ferdinanda Uličného kolektív autorov spracoval mikulášske dejiny v týchto kapitolách: *Od založenia po 19. storočie*

- Hospodársky vývoj od polovice 19. storočia - Politický, správny a právny vývoj - Urbanistický vývoj - Demografický vývoj - Stravovanie - Evanjelický cirkevný zbor - Rímskokatolícka farnosť - Židovské spoločenstvo - Školy - Spolky - Archív - Knižnice - Múzeá, jaskyniarstvo - Galéria P. M. Bohúňa - Literáti - Výtvarníctvo - Divadlo - Spev, hudba, kultúra - Športovci - Živelné pohromy - Vojnové udalosti.

(listujeme v novej historickej monografii *Liptovský Mikuláš*)

...prvý zápis o Svätom Mikuláši sa nachádza v listine uhorského kráľa Ladislava IV. vydanej na Spiši 8. mája 1286. Povýšil v nej do šľachtického stavu svojich vojakov Mikuláša a Ondreja, a zároveň im potvrdil ich staršie majetky – dediny Svätý Peter, Svätý Mikuláš a Ondrašovú?

...najstarší priamy doklad o tunajšom utorkovom trhu pochádza z roku 1378, presnejšie o trhu 29. júna 1378?

...v roku 1689 mestská rada prijala rozhodnutie primerane potrestať osoby, ktoré ohovárajú iných, nadávajú im, lebo klebetníci ubližujú dobrým ľuďom?

...v roku 1770 žilo v mestečku 71 kresťanských a 31 židovských domácností. Ak v nich žilo priemerne po 9 ľudí, tak v tom roku malo mestečko približne 900 meštianskych obyvateľov a všetkých okolo 925 obyvateľov?

...základný kameň evanjelického kostola na Tranovského ulici bol položený 9. júla 1783 a stavbu chrámu ukončili koncom leta 1785?

...v roku 1835 založil Móric Maukš prvý ústav pre hluchonemých v Uhorsku?

...prvý mikulášsky športový klub – korčuľarský spolok bol založený v roku 1881?

...podľa pracovného poriadku garbiarskej firmy Jur Lacko z roku 1904 trvala pracovná doba od šiestej do ôsmej hodiny, od pol deviatej do dvanástej, poobede od trinástej do pol piatej o od tri štvrte na päť do devätnástej hodiny. Mzda sa vyplácala každú sobotu, preddavky sa neposkytovali. V prípade potreby sa pracovalo aj vo sviatočné dni?

...1. mája 1927 boli za účasti biskupa Jána Vojtaššáka na vežu rímskokatolíckeho kostola sv. Mikuláša inštalované dva nové zvony? ...dnešný katolícky dom slávnostne otvorili 29. decembra 1929 a evanjelický cirkevný dom 14. októbra 1934?

...v Liptovskom Mikuláši bolo arizovaných 42 židovských podnikov?

...v poslednom transporte prvej vlny deportácií, ktorý z Liptovského Mikuláša odišiel 2. júna 1942 bolo 1 014 osôb. Muži boli deportovaní do Lublinu a ženy do tábora v Sobibore?

...tzv. Baťova ulička vznikla v roku 1947 ako prechod cez rafinériu liehu z Námestia osloboditeľov na Tranovského ulicu, ktorý postavila firma arch. Jána Uličného za 56 tisíc korún? -ib-

Evanjelický cirkevný dom. Archív MJK

Mikulášsky dom v Bratislave

Tento rok si Liptovský Mikuláš pripomína 720. výročie prvej písomnej zmienky. Pri tejto príležitosti sa bratislavský Pálffyho palác na Zámockej ulici premenil na Mikulášsky dom. Od 4. do 30. apríla sa v ňom konali rôzne kultúrne podujatia, ktoré predstavili historický i súčasný Liptovský Mikuláš. Naše múzeum tiež prispelo k realizácii tohto vydareného projektu. V rézii jeho pracovníčok sa nieslo slávnostné otvorenie, výstava *Príbeh o meste* i súťaž pre študentov bratislavských gymnázií 3 x 3 mikulášske pristavenia. Výstava vznikla v spolupráci Eleny D. Komárovej, Ivety Blažekovej a Štúdia Harmony z Banskej Bystrice. Inšpirované publikáciou *Príbeh mesta* z roku 2000 transformovali jej niektoré kapitoly do podoby veľkopoštoj prezentácie. 26. apríla pripravila Ružena Antolová súťaž, v ktorej sa stretli tri trojčlenné družstvá z troch bratislavských gymnázií. Súťažili v troch kolách – otestovali si vedomosti o histórii, súčasnosti i osobnostiach Liptovského Mikuláša. Víťazi z Evanjelického lycea na Vranovskej ulici so svojím pedagógom získali víkendový pobyt v Liptovskom Mikuláši s pestrým programom. -ib-ra-

Vnuk mikulášskeho priemyselníka Jána Pálku Ing. Karol Pavlů odovzdáva bustu starého otca riaditeľke Múzea Janka Kráľa PhDr. Elene D. Komárovej a primátorovi Liptovského Mikuláša MUDr. Alexandrovi Slafkovskému.

Z výstavy *Príbeh o meste*

Foto: Zdenko Blažek

Z múzejného fotoarchívu

V našom múzejnom fotoarchíve sú odložené mnohé zaujímavé fotografie – doklady dávnej i blízkej minulosti Liptovského Mikuláša i jeho obyvateľov. Sú v nich uchované nielen historické fakty, ale nesú v sebe i náladu okamihu, keď fotograf stlačil spúšť, ba i atmosféru doby, v ktorej fotografia vznikla. V tvárach vojakov – väčšinou Mikulášanov a Liptákov (snímka pochádza asi z roku 1922), vidno nielen vážnosť a zodpovednosť, ale snáď i nádeje, ktoré mladí muži vkladali do budúcnosti krátko po prvej svetovej vojne a prvých rokoch Československa. Fotografiu nám poslal pán Milan Uhrík až z Levíc a sú na nej:

stojaci zľava: Jozef Pálka, ev. a. v. farár Karol Sutoris, bankový úradník Juraj Králik, Adolf Danko, Ing. Vladimír Droppa, sediaci zľava: učiteľ Peter Uhrík, MUDr. Ján Droppa, kapitán Pavel Kuna, Ladislav Žuffa.

Do zbierok pribudli

Nestáva sa často, aby sme do muzeálnych zbierok dostali darom také množstvo zaujímavých predmetov, ako to bolo v prípade pozostalosti staviteľského majstra Mateja Blšku z Ondrašovej. Jeho právnučky priniesli v minulom roku do múzea 63 kusov rôznych predmetov – bytové zariadenie, textilie, bielizeň, odevy, fotografie, ale aj meracie pásmo či stavebný plán, ktoré dokladujú život a prácu Mateja Blšku (1891–1968). Rodák z Pribyliny sa s rodičmi presťahoval do Liptovskej Ondrašovej, kde hospodárili na väčšom gazdovstve. V roku 1910 sa oženil s Annou Štepitovou (1891–1969), dcérou ondrašovských gazdov. V roku 1922 získal od Vládneho referátu verejných prác živnosť na podnikanie v stavitelstve. Navrhoval a stavал najmä obytné domy, ale projektoval a vystavoval i evanjelickú modlitebňu v Ondrašovej (1933) a tamojší hostinec. Modlitebňa bola postavená v rekordnom čase, za šesť mesiacov. Slávnostne bola posvätená 15. októbra 1933. Matej Blška po roku 1945 až do dôchodku pracoval ako projektant v Stavoprojekte. S manželkou Annou vychovali štyri deti – Oľgu, Branislava, Gabrielu a Vieru. -ib-

Tristoročné dvere

Naše múzeum je bohatšie o pozoruhodný exponát. V závere stálej expozície môže návštevník obdivovať tristoročné kované dvere, datované do roku 1699. Pochádzajú zo zbierok Múzea ochrany prírody a jaskyniarstva, po zreštaurovaní a administratívnom prevezení do nášho zbierkového fondu sa stali súčasťou expozície Kapitoly z histórie mesta Liptovský Mikuláš.

Foto: Ján Svidran

Zlostným perom

V decembri 2005 v prepchatom textilnom depozite, či skôr kútiku na tento účel oddelenom, opäť spadla tyč prefažená historickým textilom. Po nevyhnutnom slovnom komentári, nehodiacom sa do slovnej zásoby kultúrneho pracovníka, som si priała, aby ma medzi našim „rodinným striebrom“ nadávajúcu a bezradnú videl niekto, kto môže nedostatok vhodných priestorov pre múzejné depozity aspoň zmierniť. Všetky sú totiž plné, a každý nový väčší prírastok „uskladňujeme“ s maximálnym zapojením fantázie i hrubej fyzickej sily. Získavanie, opatrovanie, ochraňovanie a následné prístupňovanie najrôznejších dokladov minulosti, ale i prítomnosti nášho mesta a okolia je totiž podstatou našej práce – za ňu sme platení... Niekedy sa však paradoxne z nových prírastkov do zbierok netešíme – skôr naopak. Ponuka – darujeme Vám krosnú – okamžite navodzujú odpoveď – áno, radi by sme, ale nemáme ich kde uložiť... – stará skriňa? – depozit nábytku je plný až po dvere! Snáď vertikálnym smerom by sa tam niečo vmestilo... Ešte tak truhlice prastarých mám – tie možno totiž využiť na uskladnenie textilu... Aj toto je múzejná prax každodenná...

V decembri na znovuupevnenie tyče stačili 2-3 klinec a kladivo. Držala presne do 16. februára 2006, keď spadla opäť... ???!!! -!r-

Započuté

Dialóg spreď múzea

Situácia spreď múzea v jeden slnečný septembrový deň 2005: Štvorčlenná rodinka – otec, mama, bábätko v kočíku a asi päťročný chlapec. Mama sa vzdialila a medzi chlapecom a otcom sa rozvinul a aj rýchlo skončil rozhovor:

- ... a my ideme do Poľovníka ...(reštaurácie)
- Prečo? Ja chcem ísť do múzeja!
- Ideme do Poľovníka!
- Prečo?
- Čo sa pýtaš také sprostosti?...

Nuž tak ...

Z návštevej knihy

21. 9. 2005

Ďakujeme za to, že sme sa mohli uliať zo školy! 7.A z Popradu

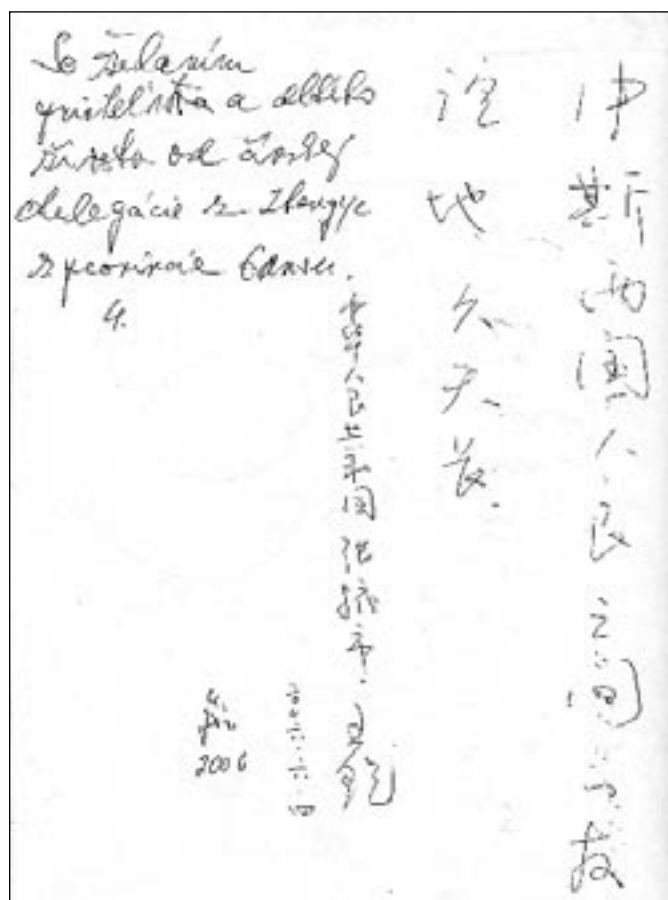
30. 9. 2005

RESPECT FOR JANOSIK IS KING MOUNTAIN FOREVER.

Lipa & ...

25. 10. 2005

Ďakujeme slečne Mirke za krásny výhľad a výklad.

Gratulujeme

Náš spolupracovník **Mgr. Viliam Žiaran** úspešne ukončil štúdium muzeológie na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici. Gratulujeme a želáme všetko dobré.

Kolegovia.

Od korýtka ku kajaku

Z úctyhodných 720 rokov písomne zaznamenávaných dejín Liptovského Mikuláša tvoria dejiny vodnoslalomového športu približne 60 rokov. Za túto, historicky pomerne krátku dobu sa vodný slalom stihol stať nielen najúspešnejším športom v meste, ale i na celom Slovensku. Za stručným konštatovaním stojí množstvo úsilia konkrétnych ľudí, ktorí postupne ukladali tehličky a tehly, či skôr doslova obrovské vážske balvany, aby vybudovali ľudskú i materiálnu základňu, z ktorej vyšli olympijskí víťazi, majstri sveta a Európy. Im a najmä priekopníkovi vodného slalomu, Ondrejovi Cibákovi (1926 – 2000), je venovaná výstava, ktorá zaplnila od 12. mája priestory výstavnej siene Múzea Janka Kráľa. Výstava je prierezom dejín klubu – aký veľký pokrok zaznamenal, ukazuje nielen množstvo historických a súčasných fotografií, ale najmä lode. V nevelkej výstavnej miestnosti je zastúpených niekoľko generácií športových plavidiel – od dreveného korýtka na pranie (fotografie dokladajú preteky na korýtkach v roku 1946) cez asi päťdesiatročné dreveno-textilné skládacie kajaky, laminátové kajaky i kanoe z osemdesiatych rokov, až po „zlaté“ olympijské lode z rokov 1996 a 2004, na ktorých zaznamenali Michal Martikán a Elena Kaliská najväčšie úspechy mikulášskeho i slovenského vodnoslalomového športu.

Dúfame, že netradičná výstava prinesie príjemné „mokré“ osvieženie i zaujímavé informácie nielen stálym návštevníkom nášho múzea, ale aj početným turistom, ktorí Múzeum Janka Kráľa počas letnej sezóny navštívia. Potrvá do konca augusta 2006.

Pri príležitosti 720. výročia prvej písomnej zmienky o Liptovskom Mikuláši je vstup do všetkých expozícií Múzea Janka Kráľa do konca roku 2006 voľný.

Ukazovateľom klubovej súčasnosti sú i najvzácnejšie trofeje z európskych a svetových podujatí. Foto: Zdenko Blažek

Pohľad do výstavnej siene – výstava predstavuje roky, za ktoré vodnoslalomový šport prešiel od drevených korýtok po „zlaté“ olympijské lode.

Foto: Zdenko Blažek

Za finančnú podporu a spoluprácu
ĎAKUJEME
pánovi Milanovi Uhríkovi z Levíc

Vydávanie MÚZEJNÝCH STARINIEK môžete podporiť finančným príspevkom v akejkoľvek výške na účet v UniBanke **7419699/1200**. Ďakujeme.

MÚZEJNÉ STARINKY – občasník Múzea Janka Kráľa v Liptovskom Mikuláši. Adresa: Námestie osloboditeľov 30, 031 01 Liptovský Mikuláš, Tel.: 044/5522554, e-mail: muzeumjk@mjk.lm.sk; Zostavila: Ľubica Rybárska, zodpovedná redaktorka PhDr. Elena D. Komárová. Tlač: Dali-BB, s. r. o., B. Bystrica, náklad 1000 ks, vydanie prvé, jún 2006, ISBN: 80-85657-19-8.